

УДК 343.1: 347.132.14: 639.1.092

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВИХ ЗАПИСІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

**Г.А. КУШНІР, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті розглядаються теоретичні і практичні аспекти легалізації у процесуальному закріпленні, перевірці та оцінці фонограм на аналогових та цифрових носіях запису мовних повідомлень. При залученні фонограм, які зафіксовані на матеріальному носії (фонограмі), вони мають важливе доказове значення при розгляді справ у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесах.

Аспекти, легалізація, фонограма, матеріальні носії, кримінальний, цивільний, господарський, адміністративний процес.

Актуалізація принципу змагальності у судовому процесі та практично повсюдний перехід на технології цифрового запису мовних повідомлень вимагають перегляду деяких усталених поглядів на правові аспекти легалізації аудіозаписів. Недосконалість законодавчої бази в цьому питанні призводить до того, що навіть при наявності на перший погляд незаперечних об'єктивних свідчень (фонограм із записами злочинних переговорів) неможливо домогтися відповідних юридичних наслідків [1].

Мета статті – показати правові аспекти легалізації цифрових записів при розслідуванні злочинів у чинному законодавстві України.

Практика показує, що наявні правові рамки легалізації записів у суді залишають поза судовим розглядом значну частину можливої доказової бази, а саме: записів переговорів, отриманих із нелегітимних джерел. Питання ускладнюється тим, що практично необмежені можливості цифрових технологій із компіляцією записів істотно послаблюють дане джерело отримання доказів навіть при легітимному знятті інформації.

Встановлення обставин злочину здійснюється у формі процесуального доведення, ґрунтуючись на показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинуваченого, висновку експерта, речових доказах, протоколах слідчих і судових дій та інших документах [2, с. 64]. Крім того, проблеми створює той факт, що, хоча звуковий і матеріальний слід, він не відповідає принципу наочності, оскільки не може бути

представлений слідчому чи суду для безпосереднього сприйняття, як відбиток пальця, мікроснімок, слід підчищення тощо [3, с. 8].

При залученні фонограм процес дізнання, а потім правосуддя, завжди поставатимуть два основних питання – походження фонограми та її вірогідність.

За походженням фонограми можна поділити на: 1) фонограми, отримані при допиті (ст. 224, ст. 99-2 КПК України «Документи звукозапису при виконанні досудового слідства»); 2) фонограми, отримані у ході судового засідання (ст. 103 КПК України «Форми фіксування кримінального провадження»; п. 7 ст. 129 Конституції України); 3) фонограми, отримані у ході слідчих дій та у ході ОРД за постановою суду відповідно до Законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність (ОРД)»; 4) інші фонограми, отримані представниками установ, учасниками і випадковими свідками, можуть бути залучені до протоколу слідчої дії згідно зі ст. 99 КПК України.

З погляду здорового глузду не має значення факт, хто надає фонограму із записом звукового середовища на місці скоєння злочину: орган дізнання, потерпілий, свідок чи випадковий перехожий. У всіх випадках для визнання фонограми як джерела доказової інформації, вона має бути піддана одній і тій самій процедурі – огляду, опису в протоколі, з'ясуванню особи того, хто її надав, установленого змісту, технічного засобу фіксації й обставин, за яких здійснювався даний запис [4].

За даними соціологічного опитування [4, с. 5], понад 92 % слідчих і оперативних працівників правоохоронних органів відзначили фонограми, залучені у матеріальних справах, виявилися одним з основних факторів, що сприяли розкриттю і розслідуванню злочинів. Причому законність отримання запису в усіх випадках є одним із найважливіших критеріїв, за яким запис належить або до речових доказів, або до матеріалів, що пояснюють обставини, що підлягають доведенню. Це означає, що запис, отриманий незаконним шляхом, не може мати прямих юридичних наслідків, але може сприяти встановленню істини.

Також треба пам'ятати, що одержання інформації з порушенням чинного законодавства – дія, яка може сама по собі стати причиною карного переслідування: 1) ст. 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку чи через комп'ютер»; 2) ст. 359 КК України «Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

Щодо вірогідності фонограм, відповідно до ДЕСТ 13699-91 монтажем називається «навмисний підбір і з'єднання у певному порядку фрагментів однієї чи декількох фонограм усного мовлення з метою навмисної зміни первісного змісту чи значення висловлювань однієї чи декількох осіб, що беруть участь у записаній розмові». Більш універсальне визначення: «монтаж фонограми – процес об'єднання за допомогою технічних засобів окремих

частин фонограми в єдине ціле з порушенням безперервності й послідовності відображення навколишнього середовища» [3, с. 10].

Нажаль, зазначені визначення не охоплюють таких фальсифікацій, як усікання початку і кінця запису, який має важливе значення при розслідуванні злочину. Причому вона може бути виконана як у реальному масштабі часу, так і поза ним. Тобто, досить обірвати запис у потрібний момент і матиме місце перекручування змісту розмову чи висловлення. У зв'язку з цим частково втрачає зміст пошук універсальних експертних методик з пошуку слідів цифрового монтажу.

Загалом, об'єктом фальсифікації може бути не тільки перестановка чи видалення окремих фрагментів, а й цілісність фонограми, що відображає об'єктивну послідовність і повноту подій, а також дата і час її створення.

Головне, що фонограми були зібрані відповідно до вимог процесуального законодавства, належним чином залучені до матеріалів справи, перевірені і оцінені судом. Експертиза - лише один з ряду можливих способів такої перевірки, що передбачена процесуальними процедурами. При цьому, експертні методики комплексного виявлення ознак монтажу, перезапису, слідів оцифровки фонограм і інших артефактів, які свідчать про порушення аутентичності запису, постійно удосконалюються.

Очевидно, що застосування для документування звукової інформації усних свідчень у ході процесуальних дій різноманітних засобів звукозапису телефонних та інших переговорів, з одного боку, сприяють формуванню доказової бази, а з іншого – об'єктивно призводять до збільшення потреб у їх процесуальній перевірці і оцінці.

Одним з основних елементів предмету експертного дослідження є індивідуальність мови диктора, обумовлена як анатомо-фізіологічною будовою мовоутворюючих органів, так і свідомою та підсвідомою діяльністю вищої нервової системи, що відображає інтелектуальний та навичковий рівень мовного розвитку диктора. Сукупність дій усіх факторів при мовоутворенні створює індивідуальний динамічний мовний стереотип диктора, що і дозволяє розпізнати його за голосом та мовою. При фіксації звуку, в тому числі і мови, сигнали піддаються трансформації і, залежно від пристрою фіксації, можуть спотворюватись. Мова диктора може бути скопійована з інших фонограм, з викривленням змісту висловів, які мали місце в оригіналі. Встановлення цих та інших даних, що відносяться до техніки виконання відеофонограм і складають предмет даної експертизи, базується на фізичних та технічних закономірностях відображення слідової інформації у відеофонограмах [5, с. 151].

Таким чином, предмет експертизи матеріалів та засобів відео-, звукозапису є багатокомпонентним і потребує комплексного підходу при його експертному дослідженні: відповідної фахової підготовки експерта и експертної комісії та підбору різноманітних методів дослідження. На

сучасному етапі криміналістична експертиза матеріалів і засобів відео-, звукозапису має чотири самостійних спеціальностей, а саме:

1. Технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису;
2. Дослідження акустичних сигналів та середовищ;
3. Дослідження усної мови людини за її фізичними ознаками;
4. Мовознавче дослідження усної мови людини.

Сукупність цих спеціальностей в основному охоплює предмет даної експертизи і дозволяє компетентно вирішувати її задачі, які за методологічним принципом поділяються на три основних блоки: ідентифікаційний, діагностичний, класифікаційний [5, с. 152].

Список літератури:

1. Закони України № 851-IV «Про електронні документи і електронний документообіг», «Про електронний цифровий запис» від 22 травня 2003 року. Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами (звукозапис) у судах загальної юрисдикції (крім господарських і апеляційних господарських судів), затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 21.07.2005 р. № 84.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям кримінального процесуального кодексу України» зі змінами та доповненнями станом на 5 вересня 2012 року: (Відповідає офіційному тексту). – К. : Алерта. 2012. – 336 с.
3. Салтевський М.В. Місце звукових слідів у системі доказів / М.В. Салтевський, Д.Д. Бігів // Техніка спеціального призначення. – 2001. – № 1. – С. 8–12.
4. Галяшина Е.Г. Теоретичні і прикладні основи судової фоноскопичної експертизи : автореф. дис. ... доктора юрид. наук / Е.Г. Галяшина. – Воронеж, 2002. – 23 с.
5. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты легализации в процессуальном закреплении, проверке и оценке фонограмм на аналоговых и цифровых носителях записи языковых сообщений. При привлечении фонограмм, которые зафиксированные на материальном носителе (фонограмме), они имеют важное доказательное значение при рассмотрении дел в криминальном, гражданском, хозяйственном и административном процессах.

Аспекти, легалізація, фонограма, матеріальні носители, кримінальний, гражданский, хозяйственный, административный процесс.

In this article are shown the theoretical and practical aspects of legalization in law, checking and estimation of phonograms on the analogue and digital mediums of tape of speech message. With attraction of phonograms, which are fixed on the material medium (phonogram), they have very important demonstrative meaning

during the investigation of some cases in criminal, civil, economical and administrative processes.

Aspects, legalization, phonogram, material mediums, criminal, civil, economical, administrative process.